

ЗАДАЧА ЯК МОДЕЛЬ ВИВЧЕННЯ МИСЛЕННЯ**Анотація**

У статті представлені результати теоретичного психологічного аналізу задачі як «одиниці» дослідження мислення, визначення її ролі і місця в мисленнєвій діяльності, а також типологічних та процесуальних її характеристик.

Ключові слова: мислення, задача, проблемна ситуація, процес розв'язання задачі, розв'язання, види задач, стратегія розв'язання, установка.

Аннотация

В статье представлены результаты теоретического психологического анализа задачи как «единицы» исследования мышления, определены ее роли и место в мыслительной деятельности, а также типологические и процессуальные характеристики.

Ключевые слова: мышление, задача, проблемная ситуация, процесс решения задачи, этапы решения, виды задач, стратегия решения, установка.

Постановка проблеми. Дослідження психології мислення є багатограним процесом знаходження як його особливостей і механізмів, так і способів удосконалення, поліпшення, розвитку мислення.

Вітчизняна наукова психологія формально слідуючи «заповітам» видатного ученого Л.С. Виготського, часто забуває зміст його постулатів. Один з них сформульований в роботі «Мислення та мова»: «Дослідження всяких психологічних утворень з необхідністю передбачає аналіз. Проте цей аналіз може мати дві принципово різні форми, з яких одна, думається нам, є винною в усіх тих невдачах, які потерпіли дослідники при спробах вирішити цю багатовікову проблему, а інша є єдино правильним і початковим пунктом для того, щоб зробити хоч би найперший крок у напрямку до її розв'язання. Перший спосіб психологічного аналізу можна було б назвати розкладанням складних психологічних цілих на елементи. ... Аналіз іншого роду ... ми могли б позначити як аналіз, що розчленовує складне єдине ціле на одиниці. Під одиницею ми маємо на увазі такий продукт аналізу, який, на відміну від елементів, має усі основні властивості, притаманні цілому, і які є надалі нероздільними живими частинами цієї єдності. Психології, що хоче вивчити складні єдності, необхідно зрозуміти це» [6, с. 13–14].

На наш погляд, саме однією з таких «одиниць вивчення» мислення є задача, тим більше, як вважає О.М. Леонтьєв [17], головною умовою, що породжує процес мислення є наявність перед суб'єктом деякої задачі, яка визначає спрямованість мисленнєвого процесу. І наступним підтвердженням правильності вибраного нами шляху дослідження може слугувати положення С.Л. Рубінштейна, згідно з яким основна мета науково-психологічного вивчення мислення полягає в тому, щоб шляхом аналізу розв'язання задач розкрити процес мислення в істотних закономірностях його протікання [33].

Стан дослідження проблеми. Більшістю дослідників – А.В. Брушлинський [4], Б.М. Велічковський [5], Є. В. Драпак [13], К. Дункер

[9], Ю.К. Корнілов [13], В.О. Моляко [24], О.М. Матюшкін [20], В.В. Петухов [26], Я.О. Пономарьов [29], Р. Солсо [35], В.Ф. Спіридонов [36], Н.Ф. Тализіна [36], Б.М. Теплов [38], О.К. Тіхоміров [39], Г.П. Щедровицький [45] – мислення, услід за С.Л. Рубінштейном [34] і О.М. Леонтьєвим [16], розуміється як процес безперервної взаємодії людини (суб'єкта) з об'єктами зовнішнього і свого внутрішнього світу, як діяльність з розв'язання задач або проблем. Рішення протікає у формі процесу; мислення відбувається у формі розв'язання задач і проблем; мислення є процес розв'язання [36].

Але явна недостатність в багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідженнях комплексного аналізу психологічного завдання – її феноменології, змісту, функціональності в процесі мислення – а також, враховуючи приведені вище повчання класиків дослідження мислення (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв), **метою** цієї статті став теоретичний психологічний аналіз поняття задачі, її ролі і місця в розумовій діяльності, а також її типологічних і процесуальних характеристик.

Виклад основних положень. Видатний німецький психолог К. Дункер говорить про те, що мислення характеризується дослідженням проблемної ситуації і наявністю задачі [9]. Представник когнітивної психології американський дослідник Р. Солсо вказує на те, що діяльність з розв'язання задач пронизує кожен нюанс людської поведінки, діяльності і саме розв'язання конкретної задачі – це мислення [35, с. 497]. Н. Ф. Тализіна [37] вважає, людська діяльність, в тому числі мислення, представлена як ієрархічна система процесів розв'язання задач.

Б.М. Теплов [38] характеризує практичне мислення спрямованістю на розв'язування конкретних задач. Засновник змістової теорії мислення О.К. Тіхоміров [39] визначає мислення як діяльність з розв'язання і формуванню задач. З цим аналогізується висновок В.Ф. Спиридонова [36], що мислення, – це здатність розв'язувати задачі, долаючи проблемні ситуації.

Дослідження процесу мислення як цілеспрямованого пошуку розв'язання задачі залежить від того, що розуміється дослідником під задачею. Як і будь-яке складне явище, задача розуміється в психології не зовсім однозначно. Тому зробимо спробу аналізу різних визначень і інтерпретацій психологічного поняття «задача».

Термін «задача» вживається в психологічній літературі в різних значеннях, так що доводиться говорити, як вказує Г.О. Балл [1], не про одне психологічне поняття задачі, а про ряд понять, означених цим терміном, що мають різний зміст і різний рівень спільності. Зокрема, під задачею розуміють і вимогу, поставлену перед суб'єктом, і мету його дій, і ситуацію, що охоплює, поряд з метою, умови, в яких вона повинна бути досягнута, і словесний опис такої ситуації. Сам термін «задача» Г.О. Балл [1] визначає як систему, обов'язковими компонентами якої є, по-перше, матеріальний або ідеальний предмет (предмет задачі), що знаходиться в деякому початковому стані, і, по-друге, вимога задачі, тобто модель необхідного стану цього предмету.

О. М. Леонтьєв у своїй теорії діяльності визначає задачу як мету, дану в певних умовах [17, с. 21]. До цього ж визначення приєднується Л.Л. Гурова [8], у якої задача – мета діяльності, при постановці якої суб'єкт не володіє усіма необхідними для її досягнення засобами.

А.Б. Коваленко [11] поняття задачі у широкому її розумінні розглядає, як таку, що враховує стан суб'єкта, якому необхідно зрозуміти щось нове, до цього часу невідоме.

О.М. Матюшкін [19] вводить поряд із задачею поняття проблемної ситуації, визначаючи її як чинник, що викликає процес мислення. В результаті аналізу проблемної ситуації формулюється задача. Реальний процес мислення припускає постійні взаємопереходи від одних типів проблемної ситуації до інших [19]. Також на думку представників психологічної школи практичного мислення Ю.К. Корнілова і Є.В. Драпак [13] проблемна ситуація як онтологічна категорія стає предметом мислення суб'єкта (категорією феноменологічною). Поставлена проблема не лише визначає зміст і формальну структуру завдання, але і активізує мисленнєвий процес в цілому і мисленнєві операції зокрема, узагальнення успішних розумових дій при розв'язанні практичних задач.

Узагальнюючи наведені вище визначення можна констатувати, що задача – цілком чітка і дуже важлива психологічна конструкція, що має різні функції. З одного боку, вона служить умовою для запуску мисленнєвого процесу. З іншого, задача – це форма взаємодії з невизначеністю.

Вслід за вивченням ролі, місця, функції задач в мисленні необхідно звернути пильнішу увагу на прояви відмінностей в самих задачах, їхніх видах, класах, типах.

Розглянемо деякі класифікації задач, які можна вважати важливими і продуктивними в контексті нашого дослідження.

П. Ліндсей та Д. Норман [18] розділяють задачі в мисленні на два основні типи: чітко поставлені і нечітко поставлені. Г.О. Балл [1] пропонує наступну класифікацію учбових задач: 1) індивідуальні і родові; 2) матеріально спрямовані і ідеально спрямовані; 3) принципово вирішувані і принципово невирішувані; 4) рутинні, квазірутинні і нерутинні; 5) чіткі, квазічіткі і нечіткі; 6) задачі, предмети і вимоги яких знаходяться поза суб'єктом розв'язання: зовнішні відносно нього і внутрішні (відносно довільно обраного суб'єкта розв'язання); 8) теоретичні і практичні задачі.

Я.О. Пономарьов [29], досліджуючи психологію творчості, вказує на неоднорідність творчих задач і розділяє їх на два класи: 1) задачі, які можуть бути розв'язані засобами планомірного використання усвідомлюваних способів і прийомів; 2) завдання, протиріччя яких більш глибокі і їхнє розв'язання опосередковується неусвідомлюваними знахідками.

Заслуговує на увагу запропоноване В.М. Богдановим [2] визначення професійних задач, які розв'язують в процесі своєї діяльності правоохоронці, і їхня класифікація. Професійна задача в діяльності правоохоронців (слідчих) визначається ним як усвідомлена об'єктивна ситуація, в якій необхідно

відшукати спосіб досягнення визначеної мети, в межах їхніх посадових компетенцій.

Задачі з розкриття злочину, як вказують В. М. Богданов [2] та І.К. Шахріманьян [44], мають багатоцільовий характер і поділяються на: 1) задачі, метою яких є отримання нових, поки що невідомих знань; 2) задачі розкриття очевидних і неочевидних злочинів; 3) процесуальні і непроцесуальні задачі; 4) багатоцільові задачі; 5) задачі, що розв'язуються в умовах дефіциту часу; 6) задачі з недостатністю необхідної і надмірністю непотрібної інформації; 7) статичні і динамічні; 8) необмежені і невизначені; 9) задачі з розкриття: а) очевидних, б) неочевидних, в) інсценованих злочинцем, г) латентних (прихованих від органів внутрішніх справ) злочинів.

Перераховані критерії класифікацій задач при усій їхній безсумнівній практичній цінності дуже пов'язані з особистісними, професійними і іншими особливостями суб'єкта розв'язання. Тому в психологічній практиці класифікації необхідно використовувати, вказує О. М. Матюшкін [19; 20], більш незалежні параметри і орієнтуватися на угруповання задач за ознаками, що об'єднують як різні класифікації, так і різні види, форми, рівні людської діяльності і нерозривно пов'язаного з ними мисленнєвого процесу.

Досить вдалою і продуктивною в теоретичному і практичному використанні, на наш погляд, може бути класифікація завдань, запропонована В.Ф. Спірідоновим [35]. Він відрізняє задачі за рядом нижчезказаних ознак.

1. Зміст вимог: 1) задачі на знаходження і на доказ; 2) задачі на перетворення; 3) на систематизацію; 4) на виведення структури; 5) на оцінку дедуктивних аргументів.

2. Організація і повнота умов : 1) справжні задачі і 2) задачі-описи.

3. За кількістю інформації (її повноти і надлишковості для знаходження шуканого) завдання можуть бути розділені на 4 групи: 1) з повним набором необхідних умов (це означає, що суб'єкт розв'язування задачі отримує усю необхідну і достатню інформацію); 2) з нестачею деяких з них; в) з наявністю усіх необхідних і деяких надмірних умов; 3) з нестачею частини необхідних умов, але з присутністю надмірних; 4) правильно і неправильно поставлені завдання.

5. Параметри мети: 1) відкриті і закриті задачі; 2) добре визначені і погано визначені задачі; 3) теоретичні і практичні задачі.

6. Наявність засобів: 1) творчі і репродуктивні задачі; 2) розв'язувані і нерозв'язувані задачі; 3) рухові (дієві), графічні (образні) і пропозиційні (вербальні) завдання; 4) «інсайтні» і «регулярні» завдання; 5) задані наперед і сформульовані по ходу розв'язання задачі.

Окрім типології, класифікації задач для розуміння сутності задачі як одиниці вивчення мислення, необхідно уважно розглянути і сам процес розв'язання. Тим більше, як вказує С. Л. Рубінштейн [33], завдання дослідження мислення, полягає в тому, щоб шляхом аналізу розв'язування задачі розкрити процес мислення в його істотних закономірностях.

При дослідженні процесу розв'язування важливою є сама структура задачі. Будь-яка задача, говорить В.В. Петухов [26, с. 11–13], має об'єктивну і суб'єктивну психологічну структуру. Об'єктивно задача включає: 1) набір певних умов; 2) вимога, якої треба досягти, дотримуючись їх. У психологічній структурі задачі вимозі відповідає суб'єктивно поставлена мета, а умовам – засоби її досягнення. Важливим моментом в аналізі процесу розв'язання задачі є наявність або відсутність в минулому досвіді суб'єкта готових засобів розв'язування поставленої задачі. В.В. Петухов вважає, що розв'язування задач можуть здійснюється продуктивним і репродуктивним способом, відповідно визначаючи види мислення як продуктивне і репродуктивне.

Вдалу, на наш погляд, структуру розв'язання задач з позицій когнітивної психології була запропонована Дж. Гріно [за: 5, с. 229]. Згідно з його визначенням, у випадку розв'язання задач мова йде про знаходження способів трансформації початкової ситуації (чи заданих змінних) в бажану ситуацію (чи невідомі змінні). Аналізуючи процес розв'язання задачі, Дж. Гріно виділяє п'ять послідовних стадій: 1) читання тексту задачі, 2) інтерпретація понять, 3) «витягування» релевантної інформації, 4) створення плану розв'язання, 5) виконання обчислювальних операцій.

К. Дункер [9] процесуальність мислення характеризує наявністю двох стадій: 1) інсайт проблемної ситуації призводить до 2) адекватних дій у відповідь. Після повного розуміння проблемної ситуації як такої включається процес мислення з його проникненням в конфліктні умови проблемної ситуації. Це проникнення є першою і основною стадією мислення. Проникнення в проблемну ситуацію закінчується ухваленням функціонального рішення. Друга і остання стадія – це процес реалізації (чи виконання) функціонального розв'язання, вибір того, що дійсно потрібне для розв'язання.

О.М. Матюшкін [20, с. 130–133] процес розв'язання проблемної задачі розділяє на п'ять етапів, які залежать як від специфіки змісту поставленої перед випробовуванним проблеми, так і від його можливостей: 1) використання відомих способів розв'язання – етап «закритого» розв'язання проблеми, 2) розширення зони пошуку нових способів розв'язання – етап «відкритого» розв'язання проблеми, 3) знаходження нового відношення або принципу дії, 4) реалізація знайденого принципу, 5) перевірка правильності рішення. Вони складають лише загальну схему процесу розв'язання.

Аналізуючи розв'язання творчих задач, Я.О. Пономарьов [29] виділяє певну послідовність фаз творчого процесу: «логічний аналіз», «інтуїтивне розв'язання», «вербалізація інтуїтивного розв'язання», «формалізація вербалізованого розв'язання».

В.О. Моляко [24], досліджуючи психологію конструкторської діяльності, виділяє наступні цикли рішення задач: підготовчі дії (розуміння умови), плануючі дії (формування задуму) і реалізовуючі дії (перевірка задуму, експеримент).

Окрім самого процесу рішення задач, значний інтерес дослідників – Дж. Брунера [3], Б.М. Велічковського [5], Ю. Галантера [21], К. Дункера [9], Ю.М. Кулюткіна [15], О.К. Тіхомірова [39], В.Н. Пушкіна [31], Т.В. Корнілова [14], Д. Канемана [10], П. Ліндсея [18], Дж. Міллера [21], В.О. Моляко [24], Д. Нормана [18], К.В. Печенкової [27], К. Прібрама [21], С.Л. Рубінштейна [33, 34], А. Тверські [10], Д.М. Узнадзе [40], М.В. Фалікмана [27], Д. Халперна [42], Л.Г. Чорної, [43]) та інших – приваблює наявність певних прийомів, стратегій, згорнутих, алгоритмізованих дій, що допомагають суб'єктові успішно і за короткий час знайти правильне розв'язання задач.

У класичних дослідженнях Д.М. Узнадзе [40], присвячених психології установки як несвідомої готовності до дії, вказується на те, що коли людина стикається в процесі своєї активності з яким-небудь ускладненням (проблемною ситуацією, задачею), то вона, замість того, щоб продовжувати цю активність в тому ж напрямі, зупиняється на деякий час, припиняє її для того, щоб отримати можливість зосередитися на аналізі цього ускладнення і спостерігаючи за ним, вирішити питання про характер подальшого продовження активності. В результаті цього виникає друга, більш висока форма установки, яка визначається в категоріях мислення. «Ми маємо справу, – говорить Д.Н. Узнадзе, – з установкою, що виникла не на основі актуальної потреби і відповідної ситуації, а на базі вторинної, уявної потреби і її ситуації» [40, с. 187]. Надалі кожен окремих незалежний акт мислення виступає на базі цієї установки і, відповідно, представляє окремих випадок її реалізації. Тому процес мислення не може протікати абсолютно незалежно від тієї чи іншої установки суб'єкта [40, с. 209].

Услід за Д.М. Узнадзе ряд авторів також підкреслюють наявність деякого психологічного феномену, який відноситься до мислення, визначаючи, організовуючи, прискорюючи і, врешті-решт, покращуючи його процес і результат. Так С.Л. Рубінштейн [33] вказує на те, що в ході процесу мислення утворюються певні «маршрути» або способи здійснення аналізу, синтезу тощо. Ці способи можуть здійснюватися як у вигляді несвідомо сформованих, так і автоматично функціонуючих операцій свідомо виконуваних дій.

Одним з перших в зарубіжній психології про наявність так званих прийомів мислення заговорив К. Дункер [9]. Прийоми розв'язання він назвав «евристичними методами мислення», «шляхами» до розв'язання. Ці шляхи не є фазами або властивостями розв'язання, а лише зумовлюють виникнення послідовних стадій розв'язання.

Б.М. Велічковський [5], Д. Канеман, А. Тверські [10], розглядаючи мислення як розв'язання задач, вказують на те, що в мисленні є присутній метапроцедури, що спрощують прийняття рішень. К.В. Печенкова, М.В. Фалікман [27] описують в мисленнєвій діяльності способи відбору і вибудовування системи засобів для досягнення поставленої мети. Ці способи вони називають психологічною стратегією розв'язання. Розробку стратегії

автори описують як формування загального підходу до задачі з використанням цих засобів як провідних в її розв'язання.

До цікавих і продуктивних узагальнень різних підходів до розуміння стратегій мислення приходять Л.Г. Чорна [43]. Вона вказує на те що, більшість дослідників розглядають стратегії як механізм регуляції та саморегуляції мислення або ж взагалі поведінки людини і також об'єднує в одне ціле елементи пізнавальної діяльності, зокрема, підготовки, планування та реалізації розв'язку задачі. Сама ж авторка вважає, що стратегіальна організація мислення є показником творчої обдарованості людини.

Ми вважаємо, що найбільш повно і глибоко в сучасній психології мислення поняття стратегій досліджував академік В. О. Моляко [24] в своїй системно-стратегіальній теорії мислення. Само поняття стратегії розв'язання задачі В.О. Моляко [24] визначає як більш менш гнучку систему суб'єктивно і ситуативно-зумовлених дій, в якій переважає тенденція до суб'єктивної переваги одних розумових дій іншим і охоплює усю структуру процесу розв'язання. Поняття стратегії, вважає він, слід використовувати при аналізі розв'язання нових, творчих завдань, а при розв'язанні задач стандартних, типових доречно вживання понять «спосіб», «метод» і навіть «алгоритм». В.О. Моляко виділив п'ять основних стратегій – пошуку аналогів, комбінування, реконструювання, випадкових підстановок, універсальну стратегію. Кожну стратегію можна розділити на три основні частини, а саме: вивчення умови задачі, пошук шляху розв'язання, втілення гіпотези розв'язання. В.О. Моляко вважає, що поняття «стратегія» повинно охоплювати усю структуру процесу розв'язання. Стратегію формують установки, знання, уміння, здібності людини. Вони існують до початку розв'язання і складають свого роду передстратегію, з якої може розвинути реальна стратегія [24].

Висновки. Підсумовуючи аналіз досліджень задач в мисленнєвому процесі, можна констатувати наступне. В основі мисленнєвого процесу знаходиться, як правило, проблемна ситуація, в процесі аналізу якої виникає або формулюється задача. Тому саме мислення – це процес подолання проблемної ситуації шляхом розв'язання задачі.

Мислення як процес вирішення задач є спільним практично для всіх видів людської діяльності: науки, юриспруденції, освіти, бізнесу, спорту, медицини, літератури і навіть багатьох видів розваг. Мисленнєву задачу можна визначити як форму взаємодії з невизначеністю та метою діяльності, в якій відбувається мислення. Також задача представляє собою систему, обов'язковими компонентами якої є: 1) матеріальний або ідеальний (уявний) предмет, що знаходиться в початковому стані розвитку або необхідних змін та 2) вимога задачі, тобто модель необхідного стану цього предмету.

Дослідники класифікують задачі за різними ознаками: за змістом та складністю; за рівнем невизначеності та за кількістю зусиль, необхідних для вирішення; за видами людської діяльності; за рівнями складності та важкості розв'язання; за динамічністю та статичністю; за новизною (суб'єктивною та

об'єктивною); за наявністю та домінуванням в процесі розв'язання усвідомлюваних і (або) неусвідомлюваних процесів; за кількістю одночасно поставлених цілей; за домінуванням методів пізнання (теоретичних або практичних); за наявними етапами розв'язання; за параметрами поставленої мети (відкриті і закриті задачі); за оригінальністю та рутинністю; за домінуючими чуттєвими модальностями тощо.

Процес мислення в істотних закономірностях його протікання можна дослідити шляхом аналізу процесу розв'язання задачі. Розв'язання задач являє собою знаходження суб'єктом розв'язання способів трансформації початкової ситуації (чи заданих змінних) в бажану, необхідну ситуацію (реальну або уявну) через проходження певних (як правило, послідовних) стадій, етапів. Загальноприйнятими в психології мислення вважаються наступні етапи: ознайомлення з умовою задачі та розуміння її; формування задуму (гіпотези) розв'язання задачі; реалізація, апробація, перевірка задуму.

Процес мислення (як правило, продуктивного, творчого) різні дослідники характеризують наявністю певних прийомів, метапроцедур, «евристичних методів», «шляхів» досягнення розв'язання або так званих згорнутих, алгоритмізованих дій, що допомагають суб'єктові успішно і в короткий час знайти правильне вирішення задачі. Ці шляхи хоча і зумовлюють виникнення стадій розв'язання, але не є його стадіями або властивостями і найкраще ці феномени визначаються поняттям «стратегії мислення». Стратегія – це гнучка система (суб'єктивно і ситуативно зумовлених) дій, в якій переважає тенденція до суб'єктивної переваги одних мисленневих дій над іншим та охоплює усю структуру процесу розв'язання нової або творчої задачі. Основу стратегій мислення складають розумові установки. Стратегію також формують знання, уміння, навички та здібності людини.

Подальші перспективи дослідження вбачаємо в емпіричному вивченні особливостей задач в сфері практичної юридичної діяльності та психологічних механізмів, що детермінують успішні, оригінальні варіанти їхнього розв'язання.

Список використаних джерел

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект / Балл Г.А. – М.: Педагогика, 1990. – 184 с. (Г.О.)
2. Богданов В.М. Психологические особенности профессионального мышления работника уголовного розыска / Богданов В.М. – Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1984. – 32 с. (В.М.)
3. Брунер Дж. Психология познания / Брунер Дж. – М.: Прогресс, 1977. – 412 с.
4. Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование / Брушлинский А.В. – М.: Мысль, 1979. – 230 с. (А.В.)
5. Величковский Б.М. Когнитивная наука: Основы психологии познания: в 2-х томах. – Т. 2 / Величковский Б.М. – М.: Смысл: Академия, 2006. – 432 с. (Б.М.)
6. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский // Собрание сочинений: в 6-ти т. Т.2. Проблемы общей психологии / Л.С. Выготский. – М., 1982. – С. 5–294.(Л.С.)
7. Гальперин П.Я. К психологии творческого мышления // П.Я. Гальперин, Н.Р. Котик // Вопросы психологии. – 1982. – № 5. – С. 80–84. (П.Я.)

8. Гурова Л.Л. Психологический анализ решения задач / Гурова Л.Л. – Воронеж: Воронежский государственный аграрный университет, 1976. – 328 с. (Л.Л.)
9. Дункер К. Структура и динамика процессов решения задач в процессах решения практических проблем // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления: статьи / Карл Дункер. – Москва, 1981. – С. 289–297.[
10. Канеман Д. Рациональный выбор, ценности и фреймы // Д. Канеман, А. Тверски // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, №4. – С. 31–42.
11. Коваленко А.Б. Психологія розуміння творчих задач: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня доктора психол. наук : спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / А.Б. Коваленко Алла Борисівна – К., 2000. – 37 с.
12. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений / Козелецкий Ю. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.
13. Корнилов Ю. К. Практическое мышление: субъектная детерминация / Ю. К. Корнилов, Е. В Драпак // Психологический журнал. – 2010. – Т. 31, №2. – С.40–48.
14. Корнилова Т.В. О типах интеллектуальных стратегий принятия решений / Т.В. Корнилова // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1985. – № 3. – С. 11–24.
15. Кулюткин Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений / Кулюткин Ю.Н. – М.: Педагогика, 1970. – 231 с. (Ю.М.)
16. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А.Н. – М.: Смысл, 2005. – 352 с. (О.М.)
17. Леонтьев А.Н. Лекции по общей психологии / Леонтьев А.Н. – М.: Смысл, 2001. – 511 с. С. 327 – 337.(О.М.)
18. Линдсей П. Переработка информации у человека / П. Линдсей, Д. Норман. – М.: Мир, 1974. – 550 с.
19. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / Матюшкин А.М. – М.: Педагогика, 1972. – 168 с. (О.М.)
20. Матюшкин А. М. Психология мышления. Мышление как разрешение проблемных ситуаций: учебное пособие / Матюшкин А. М. – М.: КДУ, 2009. – 190 с. – С.130–133 (О.М.)
21. Миллер Д. Планы и структура поведения // История зарубежной психологии (30 – 60-е гг. XX в.). Тексты: статьи /Д. Миллер, Ю. Галантер, К. Прибрам – М.,1986. – С. 96 – 129.
22. Минский М. Фреймы для представления знаний / Минский М. – М.: Энергия, 1979. – 232 с.,
23. Мойсеенко Л.Н. Психологія творчого математичного мислення студентів: дис. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Мойсеенко Лідія Анатоліївна. – К., 2005. – 476 с.
24. Моляко В.А. Творческая конструкторология (пролегомены) / Моляко В.А. – К.: Освіта України, 2007. – 388 с. (В.О.)
25. Нить в лабиринте / [сост. А. Б. Селюцкий]. – Петрозаводск: Карелия, 1988 – 277 с.
26. Петухов В. В. Психология мышления. Учебно-методическое пособие / Петухов В. В. – М.: МГУ, 1987 – 88 с.
27. Печенкова Е.В. Стратегия как метасредство решения перцептивной задачи в условиях быстрой смены информации и повышенной «умственной загрузки» / Е.В. Печенкова (К.В.), М.В. Фаликман (М.В.) // Актуальные проблемы истории психологии на рубеже тысячелетий. М., 2002. – Ч.2. – С.98–106.
28. Пойя Д. Как решать задачу / Пойя Д. – М.: Либроком, 2010. – 208 с.
29. Пономарев Я. А. Фазы творчества и структурные уровни его организации / Я. А. Пономарев // Вопросы психологии. – 1982. – №2, – С.5 – 10. (Я.О.)
30. Проблемы развития психики / Леонтьев А.Н. – М.: Издательство МГУ, 1981. – 584 с. С. 21].

31. Пушкин В.Н. О системном подходе к анализу мышления // Экспериментальные исследования продуктивных (творческих) процессов мышления : статьи / В.Н. Пушкин. – М., 1973. – С. 9-14. (В.Н.)
32. Рейтман У.Р. Познание и мышление / Рейтман У.Р. – М.: Мир, 1968. – 400 с.
33. Рубинштейн С. Л. О природе мышления и его составе // Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления: статьи / С.Л. Рубинштейн. – М., 1981 – С.71–77.
34. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С.Л. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с. (С.Л.)
35. Солсо Р. Когнитивная психология / Солсо Р. – СПб.: Питер, 2006. – 589 с.
36. Спиридонов В.Ф. Психология мышления: решение задач и проблем. Учебное пособие / Спиридонов В.Ф. – М.: Генезис, 2006. – 319 с. (В.Ф.)
37. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология / Талызина Н. Ф. – М.: Академия, 1998. – 288 с.
38. Теплов Б. М. Избранные труды в 2-х томах. Т.1 / Теплов Б. М. – М.: Педагогика, 1985. – 328 с. (Б.М.)
39. Тихомиров О. К. Психология мышления: учебное пособие / Тихомиров О. К. – М.: Издательство Московского университета, 1984. – 272 с.
40. Узнадзе Д. Н. Психология установки / Узнадзе Д.Н. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.
41. Фридман Л.М. Основы проблемологии / Фридман Л.М. – М.: Синтеп, 2001. – 228 с. (Л.М.)
42. Халперн Д. Психология критического мышления / Халперн Д. – СПб.: Питер, 2000 – 512 с
43. Чорна Л.Г. Поняття стратегії мислення в психології // Актуальні проблеми психології: проблеми психології творчості. Т.12. Вип.3 : статті / Л.Г. Чорна. – Житомир, 2007.– С. 300–307.
44. Шахриманьян И. К. Общая психологическая характеристика деятельности советского следователя / И. К. Шахриманьян // Правоведение. – 1965. – №2. – С.140–147.
45. Щедровицкий Г. П. Мышление – понимание – рефлексия / Щедровицкий Г. П. – М.: Наследие ММК, 2005. – 800 с. (Г.П.)

Summary

The paper attempts a theoretical analysis of psychological problems as a "unit" of thinking research, the definition of its role and place in a mental activity, as well as its typological and procedural characteristics.

Keywords: мышление, task, problem situation, the process of solution of the problem, the steps of solutions, types of tasks, strategy solutions, installation.